

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(13)

Київ 2006

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Гайченко В. А., д-р біол. наук, проф. — заступник головного редактора
Саввич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Марусєва О. А. — відповідальний секретар
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки і менеджмент

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Титова Н. А., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Ніколенко Ю. В., д-р екон. наук, проф., Криклій А. С., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Горбатенко В. П., д-р політ. наук, проф., Кирилюк Ф. М., д-р філос. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф., Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Коломінський Н. Л., д-р психол. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Сагач Г. М., д-р пед. наук, проф.

Юридичні науки

Бабкін В. Д., д-р юрид. наук, проф., Коваленко В. В., д-р юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Скрипнюк О. В., д-р юрид. наук, проф., Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф.

*Рекомендовано Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 3 від 29 березня 2006 р.)*

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М43 Наукові праці МАУП / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

Вип. 1(13). — 2006. — 184 с. — Бібліогр. в кінці ст. —
ISBN 966-608-654-9

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки і менеджменту, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, у якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, менеджменту, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 966-608-654-9

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2006

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ І МЕНЕДЖМЕНТ	5	Новацьська Н. І. Механізм ціноутворення на медичні послуги в лікувально-профілактичних закладах України	69
Згалац-Лозинська Л. О. Відтворення трудового потенціалу: медико-економічний аспект	5	Стрельчук А. С., Пенцов О. С. Автоматизована система управління в роботі освітніх установ	74
Наумова О. Е. Аналіз можливостей застосування маркетингового підходу на ринку освітніх послуг	11	ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	78
Сидич О. В. Формування портфеля інноваційних стратегій підприємства	15	Вдовичин І. Я. Інтелектуальні загрози свободі людини	78
Петрига О. М., Пеньова О. В. Проблеми розвитку та основні шляхи стабілізації виробництва зерна озимої пшениці в господарствах Запорізької області	21	Гончарова І. В. Зовнішня політика України: інтереси і пріоритети	84
Кочетова К. А., Бервено О. В. Сутність і механізм функціонування соціальної економіки	28	Савельєв В. П. Виклики і парадокси глобалізації	89
Матюхін В. О., Кобзєва О. В. Організаційна модель та особливості менеджменту вищого навчального закладу	32	Каліберда Ю. Ю. Політична діяльність Олександра Жуковського на посту військового міністра Української Центральної Ради	94
Чалий О. І. Становлення малого підприємництва в умовах перехідної економіки	37	Коваленко Н. А. Трансформаційні процеси у сучасному суспільстві ..	98
Мамонов К. А., Скоков Б. Г. Теоретичні аспекти розміщення капіталу	41	Климкова І. І. Проблеми розвитку парламентаризму в Україні в контексті політичної реформи	103
Камінська М. Б. Поняття і напрями екологобезпечного розвитку аграрного сектору	45	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	111
Гурч Л. М. Бізнес-освіта в Україні та її місце у підготовці кваліфікованих менеджерів на ринку в контексті інтеграції України в Євросоюз	49	Петрушенко В. Л. Онтологічна проекція природи цінностей	111
Борщ В. В., Петренко Т. А. Ефективність діяльності служби логістики на підприємстві	54	Шевяков О. В. Психофізіологічні характеристики операторів АЕС як фактор готовності до діяльності	117
Першко Л. О. Проблеми удосконалення механізму фінансування підприємницьких структур аграрного сектору	60	Кудрик Л. Г., Сурмяк Ю. Р. Психологічні основи здоров'я	124
Калина А. В. Пропозиції щодо розвитку стимулювання праці в сучасних умовах	63	Гундерук Л. М. До питання профілактики аутоагресивної поведінки	128
		Шопша О. Л. Особливості соціально-психологічного клімату в колективі театру	134
		Редзюк І. В. Соціально-психологічні умови оптимізації навчання іншомовному спілкуванню студентів вищих закладів освіти немовних спеціальностей	140

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ РЕФОРМИ

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 1(13), с. 103–110

Розглядаються сучасні проблеми демократії й парламентаризму в Україні в контексті історичного розвитку та культурної специфіки. Йдеться про характерний розрив між інтересами парламентарів та інтересами електорату, що свідчить про невиконання Верховною Радою України інституційних функцій та функцій узгодження суспільних інтересів. Обґрунтовується положення про подальшу демократизацію політичної системи в Україні через удосконалення парламентського представництва і демократичної соціалізації населення, процес якої прискорюватиметься політичною реформою.

Інститут парламентаризму є ключовим елементом сучасних політичних систем: ступінь демократизації суспільства залежить від рівня наукового осмислення сутності парламентаризму, його впровадження в політичну практику держави. Інтерес до проблем функціонування інституту парламентаризму у вітчизняній політичній науці зумовлений процесами, що відбуваються в українському суспільстві.

На сучасному етапі розвитку України як демократичної держави необхідна подальша модернізація як її політико-правового устрою загалом, так і окремих політичних інститутів. Очевидно, що невід'ємною умовою стабілізації демократичної політичної системи нашої країни є найповніше використання в суспільно-політичній практиці ідеї парламентаризму.

Взаємозалежність системної кризи пострадянської України й нездатності Верховної Ради ефективно виконувати функції демократичного парламенту визначили доцільність проведення конституційної реформи. В рамках трансформації українського суспільства активізувався конституційний процес, у зв'язку з чим центральним питанням політичної реформи стала зміна форми державного правління, перерозподіл повноважень між парламентом і Президентом України. Від того, наскільки успішною виявиться проведена реформа, залежить не тільки демократична визначеність політичної системи країни, а й можливість інтеграції України в європейські структу-

ри в рамках проголошеного зовнішньополітичного курсу.

Актуальність розгляду сучасних проблем демократії й парламентаризму в Україні в контексті історичного розвитку та культурної специфіки підтверджується дослідженнями багатьох західних політологів. Так, один з найвагоміших серед них С. Хантінгтон вважає, що сучасна глобальна політика нині вибудовується по-новому, відповідно до напрямку розвитку культури, під впливом модернізації [15, 185].

Основні етапи генези теорії демократії і парламентаризму досліджували у своїх працях Платон, Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, М. Вебер, Г. Гегель, С. Верба, А. Лейпхарт. Крім того, С. Хантінгтон, Г. Алмонд, Р. Даль, Г. Колодко, А. Пшеворський та інші вчені вивчали зв'язок політичних партій і парламенту, а також проблеми теорії політичних систем, глобалістики і транзитології. У вітчизняній та російській політологічній літературі до проблем удосконалення політичної системи, представницької влади та реформування виборчої системи звертались такі вчені, як В. Липинський, В. Соловйов, М. Бердяєв, М. Орзіх, М. Томенко, А. Андресюк, В. Опришко, В. Цветков, А. Гальчинський, В. Горбатенко та ін.

Спробуємо проаналізувати сутність інституту парламентаризму як суб'єкта демократичного процесу, трансформацію парламенту України в пострадянський період, оцінити його сучасну модель в існуючих соціально-політичних умовах.

Унікальність парламенту як політичного інституту полягає в його ролі посередника між суспільством і органами виконавчої влади; це система, в якій формується владна воля націй на підставі представництва структурованих груп інтересів на державному рівні. На етапі демократичних реформ зміна соціальної структури відбувається зазвичай форсованими темпами, тому часто трапляється так, що необхідні інституціональні перетворення відбуваються зі значною часовою затримкою. Інертність української політичної системи зумовлена здебільшого недоліками у функціонуванні інституту парламентаризму: сучасна українська політична практика доводить, що за багатьма параметрами владні інститути не здатні управляти соціально-економічними і політичними процесами. Визначними рисами розвитку пострадянської України є тривала нестабільність всієї державної системи, яка поглиблюється через відсутність форм реальної відповідальності владних структур за подолання модернізаційного синдрому.

Скорочення перехідного періоду демократичної трансформації в Україні об'єктивно вимагає формування працездатної системи зворотного зв'язку між соціальним середовищем і політичною системою. І тут роль національного парламенту важко переоцінити. Процес консолідації демократичного суспільства має відбуватися на тлі досягнення українським парламентом відповідних зовнішніх форм (демократичної системи виборів і конституційного закріплення відповідних парламентських повноважень, що характерні для парламентаризму західного типу). Наповнення цих форм демократичним змістом має супроводжуватися конструюванням ефективної системи політичного представництва реальних суспільних інтересів, створенням дійових механізмів контролю над виконавчою владою, підвищенням рівня відкритості парламентського процесу.

Одночасно із проголошенням незалежності й встановленням основних атрибутів державності в Україні почався процес зміни економічних структур і механізмів, пов'язаний з переходом від централізованої планової економіки до ринкового господарства.

Говорячи про соціально-економічне положення України в 1991–2002 рр., не уникнути терміна “економічна криза” як його основної характеристики. Криза ця мала два чітко виражених періоди: 1990–1994 рр. — період прогресуючого наростання темпів падіння; 1995–1999 рр. — період поступової санації [6, 13].

Парламент негативно оцінив діяльність уряду щодо керування державним сектором економіки: у 1992 р. план діяльності уряду одержав негативну оцінку парламентаріїв.

Лише у 2000 р. Україна почала виходити із кризи, поліпшилась економічна обстановка, помітним став процес економічного зростання. Вихід економіки із кризи підтверджується економічними результатами 2000 р.: збільшенням ВВП на 6 %; промислової продукції — на 12,9 %; сільськогосподарського виробництва — на 9,2 % та ін. [6, 15]. З 2001 р. пішли вгору такі показники економічного зростання, як збільшення внутрішнього ринку, внутрішніх інвестицій, розширення об'єктів експорту. Водночас у цьому році уряд недоотримав 15 % суми, запланованої на рік [1, 149]. Економічне зростання, що намітилося, не вирізнялося своєю стабільністю, у різних галузях промисловості спостерігались диспропорції на промислових об'єктах різної форми власності, відзначались нетиповістю форми господарських зв'язків, що склалися під час кризи. Отже, джерел стабільного росту, саморегулюючої економічної моделі в Україні створити не вдалося.

Унаслідок приватизації в Україні не було забезпечено широкого залучення інвестицій у виробництво. Прямі іноземні інвестиції за січень–квітень 2005 р. зменшились на 35 % порівняно з відповідним періодом 2004 р. [9, 11]. Приватизація супроводжувалася порушеннями діючої Конституції й законодавства, прав громадян України, а тому стала однією з причин різкого розшарування населення за рівнем економічних доходів. Особливістю процесу приватизації був також “формальний і безсистемний характер”, а наслідками стало те, що ця приватизація “не супроводжувалась ні посиленням мотивації до роботи виробничого персоналу, ні появою класу дійсних хазяїв, підприємців” [13, 87].

Характерною рисою української економіки також називають “панування анархо-бюрократії й домінування рентокапіталізації, що полягає в закритому корупційно-договорному зрощенні всіх трьох структур держуправління із кланами, що організаційно персоніфікують панування верхнього прошарку рентобуржуазії. Вища форма такого зрощення — у зосередженні в одній особистості й процвітаючого великого бізнесмена, і відомого на державному або регіональному рівні політика” [4, 242].

Таким чином, перехідний період від існуючого авторитарного режиму до демократичного в Ук-

раїні тривав значно більше, ніж це передбачалося спочатку.

У соціально-економічному аспекті в цей перехідний період спостерігались більш значні втрати, ніж очікувалося. Так, за роки кризи було втрачено більше половини промислового й сільськогосподарського потенціалу України. Основні структури ринкової економіки формувалися стихійно, що й зумовлювало їх специфіку за відсутності системи їх коригування й перерозподілу ресурсів і доходів. На думку вітчизняних політологів, з 1997 р. доходи держави зменшувалися як у реальному вимірі, так і відносно ВВП, причому “зниження бюджетних доходів... є позитивним явищем, тому що свідчить про зменшення ступеня втручання держави в економіку, зниження податкового тиску на економічних суб’єктів завдяки ліквідації ряду податків і зборів” [13, 145–146].

В Україні в цей час в багатьох галузях промисловості й сільського господарства став невідворотним шлях залежного економічного розвитку. Спричинили це розрив економічних зв’язків між колишніми республіками й несприятлива кон’юнктура, зумовлена енергетичною кризою, перебудова планової економіки радянського типу у напрямку ринкової економіки, деякі прорахунки в управлінні, а іноді взагалі відсутність управління цими процесами з боку відповідних інститутів. У цей час Україна практично не мала можливості брати участь ні у формуванні, ні у перерозподілі світового доходу.

У соціальній сфері в Україні характерним елементом стала майнова нерівність населення: спостерігалось стрімке зростання доходів невеликої групи підприємців на тлі зубожіння більшості українців, незважаючи на проголошену ідею розвитку ринкової економіки із соціальною орієнтацією. Рівень життя основної маси населення та їхніх доходів залишається дуже низьким: у першому півріччі 2001 р. рівень життя 40,1 млн осіб (83,2 % населення України) був нижче прожиткового мінімуму [1, 203].

Різке розмежування в економічному становищі соціальних груп призвело в Україні до розшарування соціальних інтересів, їхнього протиставлення, конфліктності розвитку суспільства, до уповільнення розвитку всього громадянського суспільства.

Створення парламентської системи багато в чому залежить від наявності власників, підприємців, зацікавлених у представниках своїх економічних інтересів. В Україні, на жаль, як і в інших пострадянських країнах, не було до цього часу

сформовано середнього класу, здатного впливати на владу.

Економічна криза супроводжувалася конфліктами між виконавчою й законодавчою гілками влади. У 1996 р. Конституцією України були закріплені основи соціально-економічної політики й система поділу влади, а період після виборів 1998 р. вітчизняні вчені вже назвали “синдромом політичної перевтоми” [11, 34]. З обмеженістю можливостей державної влади, насамперед в економічній сфері, пов’язана протидія президентської й парламентської гілок влади, коли обраний президент зіштовхується з неможливістю реалізації очікуваних повноважень і починається боротьба за розширення функцій президентської влади, створення нових владних інститутів при президенті. Економічну політику, що проводилася лідерами України в період незалежності, на думку вітчизняних учених, не можна назвати ні раціональною, ні демократичною: “наш шлях лежить від утопії до утопії — від утопії комунізму до утопії ринку” [13, 83].

В окремі періоди розвитку незалежної України політичні інститути й посадові особи, що їх очолювали, не тільки критикували, а й брали під сумнів правомірність існування своїх опонентів — інших державних структур. Непопулярність законодавчої влади в розглянутий період була зумовлена неможливістю виконання більшості економічних і соціальних законів. Негативною рисою роботи парламенту України у кризовий період стала відсутність врахування у створюваному законодавстві реалій соціально-економічної ситуації у країні. Рівень довіри населення України до свого парламенту залишався дуже низьким упродовж усього періоду української державності. В умовах погіршення економічного становища особливо яскраво виявилася відсутність механізму впливу населення на органи влади в період між виборами.

Виходячи з викладеного можна дійти висновку, що парламент України не здатний виконувати функції класичного західного парламенту: забезпечувати і підтримувати соціально-економічну ефективність політичної системи у сформованих умовах. Рівень тіньової економічної діяльності, що існує в Україні, забезпечує для олігархічних структур монопольний контроль над діяльністю політичних партій і парламентських фракцій у парламенті, внаслідок чого реалізуються відповідні інтереси. За минулий період практично був відсутній позитивний вплив на економіку з боку демократичної політичної системи. Триває

пошук економічних моделей, адаптація їх до умов України; здійснюється системна трансформація. Все більше стає очевидним, що Україні необхідна зміна національної моделі розвитку на підставі компромісу влади з населенням і за допомогою парламентських засобів, формування прозорої вертикалі й горизонталі влади в умовах розвитку системи соціального захисту.

За оцінкою вітчизняних політиків, реформування й побудова незалежної держави в Україні почалися із трансформації ринкової економіки, проте політичні проблеми, що накопичилися, нині затримують і ускладнюють економічне зростання. На перший план виходить проблема необхідності перерозподілу владних ресурсів, проблема припинення протистояння між законодавчою й виконавчою гілками влади, що є джерелом нестабільності політичної ситуації в Україні й перешкодою для економічної консолідації. Пріоритетами в цій сфері стають забезпечення реального народовладдя; підвищення конституційної відповідальності державних органів; пошук шляхів оптимізації владних відносин. У цьому контексті доцільно розглянути особливості функціонування інституту парламентаризму в політичній системі України.

Поняття “парламентаризм” тлумачиться як характеристика ролі (вагомості) парламенту в політичному механізмі; як система управління суспільством, що ґрунтується на поділі повноважень законодавчої й виконавчої гілок влади. Основні положення теорії парламентаризму припускають пріоритетну роль парламенту у структурі державного управління, характеризують його як лідера серед рівних векторів у тривекторному поділі влади.

Демократична система правління повинна виключати можливість одержання одним з політичних інститутів абсолютної переваги над іншими. Для досягнення стабільної демократії як парламент, так і президент повинні мати у своєму розпорядженні достатні важелі впливу для захисту своїх позицій, але одночасно їхні функції мають бути обмежені для запобігання монополізації політичної влади. Конституція України закріпила принцип поділу влади, необхідний механізм взаємодії відповідних гілок влади й органів місцевого самоврядування. Вищі державні органи України, які є суб'єктами системи стримувань і противаг, володіють низкою взаємостримуючих і взаємоконтролюючих повноважень. Закріпивши повноту законодавчої влади парламенту, Конституція України забезпечила також створення сильної

влади глави держави — Президента, що спричинило виникнення протиріч між ними. На початковому етапі української державності вітчизняні вчені проводили аналогію: “Адміністрація Президента... за багатьма параметрами нагадує колишній апарат ЦК КПУ: широкі права відносно втручання в роботу інших відомств і мінімальна персональна відповідальність” [12, 5]. Це сприяло створенню ситуації, за якої закони в Україні “поки що не відіграють вирішальної ролі у формуванні центральних органів виконавчої влади” [10, 175]. Основи пріоритету президентської влади в рішенні питань організації діяльності міністерств були закладені Конституцією в п. 10, ст. 116, відповідно до якої Кабінет міністрів України виконує функції, що надані Конституцією, законами України та актами Президента України (тобто президент наділений повноваженнями визначати своїми нормативними актами діяльність уряду України).

Юридично політичним центром в Україні є президент. Вплив парламенту України як загальнонаціонального представницького органу на соціально-економічні й політичні процеси все ще слабкий. З кожним роком збільшується обсяг суспільних відносин, регульованих законами, але законодавча діяльність так і залишається нестабільною.

Стан економічної сфери породжує фрагментацію державної влади, створення безлічі її центрів. Водночас для підтримки демократичних основ розвитку суспільства необхідне державне втручання, потрібні сильні й діючі інститути влади. Однією з основних характеристик сучасної політичної системи України є протистояння інститутів влади з найважливіших питань державного розвитку. Існує думка, що в Україні баланс влади неможливий або вкрай важко здійснений, оскільки в політичній культурі відсутній механізм поділу влади [3]. Консенсус як основа політичної культури формується зазвичай з історичним розвитком, а в Україні намітилася тенденція становлення авторитаризму: вибудована владна піраміда авторитарного типу з лідером та його оточенням (частково представленим у парламенті) у центрі й представниками на місцях.

Як засвідчила практика, президентська влада потребує підтримки парламентської гілки влади. Зосередження максимуму повноважень в інституті президентства тягне посилення його відповідальності, суспільного тиску й вираження незадоволення функціонуванням цієї посадової особи. На жаль, фактів успішного співробітниц-

тва президентської й парламентської гілок влади для подолання кризових ситуацій у країні було дуже мало.

Процес політичного структурування парламенту України почався в 1991 р., коли колишні радянські керівники різних рангів, які були членами тодішнього парламенту, почали шукати шляхи формування нової ідеології та можливостей об'єднання проти колишнього керівництва і посилення свого політичного впливу.

На думку деяких політологів, роботу Верховної Ради України XIV скликання можна назвати “компромісом безсилля”, тому що “жодна фракція не мала більшості, як не мали такої більшості і тодішні коаліційні фракції”. Вони не могли реалізувати свої наміри й свою політичну волю. Парламент, всупереч положенням Конституції, претендував на участь у безпосередньому керівництві соціально-економічними процесами. Потім у парламенті “згуртувалися 11 депутатських фракцій у так звану більшість”, що і ініціювало переговорний процес про зміну керівництва Верховної Ради в рамках діючого Регламенту й Конституції України; конфлікт перейшов у відкриту стадію, сторони привселюдно визначали свої позиції й наводили відповідну аргументацію. Внаслідок цього відбувся перерозподіл комітетів між фракціями [2, 43–46].

Наслідком консенсусної політичної культури в більшості стабільних західних суспільств є перевага у населення помірних політичних, партійних позицій і формування на цьому ґрунті відповідного складу парламенту. Парламент, таким чином, стає важливим чинником стабілізації суспільства.

Ситуація в Україні принципово інша — виборці здебільшого не цікавляться законодавчою роботою парламенту та її результатами, не мають активної позиції в політичній сфері. Канали зв'язку суспільної думки й законодавчої діяльності парламенту дуже слабкі; думка широких мас існує окремо, й депутати нею цікавляться лише напередодні парламентських виборів. Поляризованість політичної культури породжує розбіжності в суспільстві, невизначеність ідеологічних переконань населення. Нестабільність ситуації відбивається на парламентському представництві, особливо на його “політичному центрі”. Частим явищем у парламенті України є міжгрупові конфлікти. Парламентська діяльність відображає недосконалість партійної й політичної систем України.

Слабкість громадського суспільства породжує недоліки діяльності парламенту, що відпові-

дає його ролі у системі поділу влади, спричиняє відсутність “політичного центру” у його складі й практичну нездатність служити противагою виконавчої влади. Жодна з політичних партій блоків, представлених у парламенті України, не одержує на виборах більшості голосів виборців, у перспективі достатньої для формування уряду. Форми функціонування Верховної Ради — пленарні засідання, робота фракцій, комітетів, комісій — не орієнтовані на інтереси виборців та діють у закритому для суспільства режимі. Для системи представництва характерна відмежованість громадян від процесу прийняття політичних рішень і дистанціювання органів влади від їхніх інтересів. Виборчий процес супроводжується фактами маніпуляцій суспільною думкою. Функція реалізації загальнонаціональних інтересів не виконується Верховною Радою в обсязі, достатньому для соціального розвитку України. Внаслідок цього парламент є непопулярним органом державної влади в українському суспільстві.

Проблеми формування “політичного центру” у парламенті й відповідного коаліційного уряду існували з моменту отримання Україною незалежності. Діяльність парламенту не є діяльністю політичних партій, партійних фракцій, як у парламентах стабільних суспільств, а спрямована передусім на задоволення інтересів певних груп суспільства. У парламенті представлені, з одного боку, економічні групи, які становлять основу парламентських партій і реалізують корпоративні цілі. Уособлення політичної та економічної еліти в тих самих групах призводить до клановості політичної еліти, що супроводжується фактами корупції й тіньовою економікою. Інтереси цих груп розбігаються із загальнонаціональними інтересами, а в деяких положеннях є протилежними. З іншого боку, в парламенті представлені сили, що належать до крайніх лівих (насамперед комуністи). Реалізація їхніх інтересів за наявності в парламенті досить великих коаліцій із взаємовиключними ідеологічними позиціями блокує парламентську діяльність.

Структуризація парламенту України, формування стабільного “політичного центру” у його складі, що відповідає блокам і коаліціям, пов'язана зі зміною системи парламентських виборів. Однак очікувані процеси зміцнення й збільшення парламентських партій, створення стійких коаліцій, парламентських груп і ефективно діючих фракцій є абсолютно незадовільними.

Найвпливовішими суб'єктами парламентської діяльності є політичні, номенклатурні соціаль-

ні групи (регіональні й галузеві), на задоволенні інтересів яких зосередився процес прийняття державних рішень. Подібні групи у вітчизняній політичній теорії одержали назву “груп-шукачів ренти” у зв’язку з тим, що їхні інтереси сконцентровані на перерозподілі наявних суспільних (насамперед матеріальних) ресурсів, а мета — на одержанні приватно-групових доходів без участі у відтворюванні ресурсів [8, 14]. Інтереси цих груп є пріоритетними для українського політичного процесу, що демонструє діяльність сучасного парламенту.

Відсутність “політичного центру” в парламенті створює конфлікт інтересів, який часто дестабілізує його роботу, блокуючи прийняття найважливіших політичних рішень. “Політичним центром” у державі прагне стати президентська влада, що відображується на пріоритетності законів, пропонує президентською й виконавчою гілками влади, реалізації функцій парламенту. Фракції, на які спираються президентська й виконавча гілки влади, не мають більшості голосів у парламенті, однак показали свою здатність контролювати прийняття законів, залучаючи до цього процесу окремих представників парламентських фракцій (іноді протилежних ідеологій). Унаслідок цього система поділу влади фактично не функціонує, що знижує популярність загальнонаціонального представницького інституту влади України, впливає на стабільність всієї політичної системи. “Акумулювати, артикулювати і відбивати суспільні настрої й вимагати, щоб вони були реалізовані в державній політиці” — така діяльність Верховної Ради України “розглядається як бунт”, — вважає В. Литвин [5].

Політична стабільність західних “сосупільних демократій”, на думку А. Лейпхарта, пояснюється співробітництвом лідерів різних груп, яке сприяє подоланню фрагментарних і субкультурних протиріч, що існують на низовому рівні. Для України цей варіант виявився неможливим, тобто стабільних форм співробітництва у нас немає. Організований відповідно до західної моделі український парламент здатний реалізовувати фактично інтереси вузькокорпоративних номенклатурних груп. Суперечливість інтересів різних груп тиску, політичних фракцій у складі парламенту перешкоджає оптимізації політичного управління українським суспільством. Ці фактори для розвитку у нас парламентаризму й демократії вкрай несприятливі. Вони є найважливішою причиною подальшого відчуження інтересів мас від інститутів політичної влади в Україні. Діяльність

деяких вищих посадових осіб зустрічає опір основної маси населення, викликає недовіру до них. Змінити сформоване становище може політична реформа, необхідність проведення якої вже визнано в Україні.

З метою скорочення трансформаційного періоду в українській політиці ініційована реформа державної влади, що повинна забезпечити виконання реального народовладдя та політичну відповідальність у діяльності вищих органів політичної влади. З проведенням політичної реформи і переходом України до парламентської форми демократії пов’язують надії на підвищення ефективності політичного управління у глобальному контексті, у встановленні компромісної моделі взаємодії вищих державних органів, насамперед парламентської й президентської влади.

Передбачено введення пропорційної системи виборів до парламенту, що повинно забезпечити формування партійної структури парламенту, адекватної реальному розміщенню суспільних і політичних сил, тобто буде справедливе політичне представництво. Очікується, що введення пропорційної системи спричинить створення кількох найвпливовіших партій і сприятиме реальному поділу депутатського корпусу на два найбільш значущих у парламенті депутатські об’єднання: урядова більшість і парламентська опозиція. Введення пропорційної системи парламентських виборів може спричинити й певні труднощі в політичному представництві, наприклад, обмеження зв’язку депутатів парламенту з виборцями. Крім того, немає достатніх підстав вважати, що прийняття пропорційної виборчої системи в короткий термін в умовах поляризації парламентських партійних сил вирішить основні проблеми функціонування парламенту України, забезпечить виконання парламентської функції представництва суспільних інтересів. Змінити потрібно всю систему відносин між вищими органами влади й населенням в Україні.

Реформаторами передбачено, що у разі не входження народного депутата до фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону і за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії з моменту прийняття такого рішення [7]. В Україні, таким чином, на законодавчому рівні визнана необхідність конституційно-правової регламентації залежності депутатів, вибраних за пропорційною виборчою системою, від політичних партій і партійної дисципліни. Таке конституційне вторгнення у сферу

відносин “депутат — політична партія”, як передбачається, має стабілізувати ситуацію із частими “фракційними міграціями” парламентаріїв, зробити парламентську діяльність більш організованою.

Юридичне закріплення партійного імперативного мандата може сприяти здійсненню артикуляції й агрегації політичних і соціально-економічних суспільних інтересів; системі представництва інтересів населення політичними партіями. Однак у сучасній політології існує думка, що конституційні положення, що закріплюють “імперативний партійний” характер депутатського мандата, надають керівним партійним органам необмежене право позбавитися небажаних депутатів, зміцнює на законодавчому рівні авторитарні порядки в діяльності партійних фракцій. Якщо введення подібної норми виправдано з погляду зміцнення партійної системи, то виходячи із загальних демократичних принципів організації парламентської діяльності, у тому числі в європейських державах, воно не є цілком виправданим. Крім цього, для України характерне створення політичних партій з невизначеною ідеологічною орієнтацією, суперечливими програмами й цілями, тобто створення партії безпосередньо перед парламентськими виборами з ініціативи фінансово-промислових груп.

Таким чином, парламент України, сформований як політичний інститут західного типу, своїх функцій, що відповідають такій моделі на Заході, не виконує. Передусім не консолідована функція представництва інтересів. Відсутність реалізації інтересів широких прошарків населення, які недостатньою мірою представлені політичними партіями в парламенті України, не забезпечує достатнього рівня легітимності всієї владної системи. Відсутні або ослаблені демократичні канали зв'язку як між парламентськими групами, так і між парламентом і суспільством.

Реалізація положень конституційної реформи повинна надати можливість сформованому за партійними списками парламенту, як більше чутливому до соціальних вимог політичному інституту, проводити економічну політику, забезпечуючи водночас стабільність функціонування політичної системи. Конституційна реформа припускає поступове введення в Україні наступного варіанта представницької демократії (який існує в більшості країн Західної Європи): парламентська форма правління з виборчою системою пропорційного представництва. Цю модель описує

американський політолог М. Уоллерстайн: “Число партій у цих країнах різне, іноді їх багато, але скрізь у владі перебувають коаліційні уряди. Єдиний виняток становлять однопартійні кабінети меншостей. Втім, такі уряди цілком припустимі, оскільки вони фактично користуються підтримкою коаліцій більшості, учасники якої воліють не входити у верхній ешелон управління офіційно” [14, 162]. Уоллерстайн характеризує подібну систему як “дієздатну” на тривалий період, а це, у свою чергу, забезпечує стабільність представницької демократії, а значить відповідає завданням політичного реформування України.

Література

1. **Абетка** української політики: Довід. — Вип. 5 / Авт.-упоряд.: М. Томенко (кер. кол.), Л. Бадешко, В. Гребельник та ін. — К.: Смолоскип, 2002. — 368 с.
2. **Андресюк Б. А.** На пути к гражданскому обществу: европейский контекст общественно-политического развития Украины. — К.: ЗАО Політична думка, 2000. — 148 с.
3. **Антоненко Л.** “Мягкая составляющая” в мировой экономике // Мировая экономика и международные отношения. — 1997. — № 1. — С. 77–81.
4. **Батурин В. А.** От развала СССР — к ренкапитализации: почему все рухнуло и что построено. — Луганск: Б. и., 2001. — 307 с.
5. **Виступ** Голови ВР В. Литвина на закритті сьомої сесії ВРУ четвертого скликання 8 червня 2005 року // Голос України. — 2005. — № 124 (3624). — 9 лип. — С. 3.
6. **Гальчинський А. С.** Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. — К.: Українські пропілеї, 2001. — 320 с.
7. **Закон** України “Про внесення змін до Конституції України” № 2222-IV від 8 грудня 2004 р. // Голос України. — 2004. — № 233 (3483). — 8 груд.
8. **Лісничук О. В.** Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень. — К, 2000. — 21 с.
9. **Найти** новые пути для общего развития: Выступление Председателя Верховной Рады Украины В. М. Литвина на Петербургском международном экономическом форуме // Голос Украины. — 2005. — № 113 (3613). — 22 июня. — С. 3.
10. **Парламентська** реформа: теорія та практика: 36. наук. пр. — Вип. 6. — К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. — 291 с.
11. **Рудич Ф. М.** Много ли власти нужно власти? (Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центральной и Восточной Европы) / Ин-т полит. и этнонациональных исследований НАН Украины; Киев. ин-т туризма, экономики и пра-

ва. — 2-е изд., перераб. и доп. — К.: Довіра, 1999. — 199 с.

12. **Томенко М.** Яку Україну будує команда Президента Леоніда Кучми?! // Експертна оцінка. — К.: Фонд “Українська перспектива”, 1996. — 11 с.

13. **Трипольський В. О.** Демократія і влада. — К.: Парламент. вид-во, 1999. — 174 с.

14. **Уоллестайн М.** Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. — 1992. — № 5. — С. 156–162.

15. **Хантингтон С.** Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. Т. Велимеева. — М: ООО “Издательство АСТ”, 2003. — 603 с.

The article is devoted to the investigation of parliamentary institute essence as a subject of democratic political system. It is proved, that the break between interests of parliamentarians and interests of broad masses in a political system of Ukraine is characteristic, that evidences to omission of Verhovna Rada of Ukraine as institutional functions (articulation, aggregation and integration of social interests), and special function of public interests coordination. It is established, that for maintaining democratic character of political system, the country needs the improvement of parliamentary representation and further democratic socialization of population, which process should speed up by the way of political reform, conducted in Ukraine.

Надійшла 3 березня 2006 р.